

УДК 821.161.3.09

Суб'ектная арганізацыя ў беларускім рамане першай паловы 1980-х гадоў

Г.В. НАВАСЕЛЬЦАВА

У беларускім рамане заяўленага перыяду значная эстэтычная ўвага надаецца суб'ектнай арганізацыі, што ілюструюць творы Івана Пташнікава, Васіля Быкава. Дзякуючы пісьменніцкаму наватарству адбываецца развіццё змястоўнай формы, дзе актуалізуюцца мастацкі псіхалагізм, тыпізацыя, іншасказанне, лірычнае пісьмо.

Ключавыя словы: жанр, раман, галоўны герой, Васіль Быкаў, Іван Пташнікаў.

The Belarusian novel of the first half of the 1980s is considered. In the Belarusian novel of the declared period, considerable aesthetic attention is paid to the subject organization, which is illustrated in the works of Ivan Ptashnikau and Vasil Bykau. Thanks to the writer's innovation, the development of the content form takes place, where artistic psychologism, typification, allegory and lyrical writing are actualized.

Keywords: genre, novel, protagonist, Vasil Bykau, Ivan Ptashnikau.

Як вядома, этычны змест падзеі выступаў прадметам мастацкай увагі ў беларускай літаратуры першай паловы 80-х гг. мінулага стагоддзя. Да такога роду творчага даследавання звяртаецца Іван Пташнікаў, Васіль Быкаў, у спадчыне якіх прадстаўлены адметныя ўзоры рамана. Пісьменнікі асэнсоўваюць актуальныя праблемы ў шырокім грамадскім кантэксце, звяртаюцца да аксіялагічнай інтэрпрэтацыі ваеннай тэмы. На ідэйна-мастацкім узроўні ўвасабляюць жаночыя вобразы, дзякуючы якім кожны з мастакоў слова рэпрэзентуе адметную філасофскую канцэпцыю.

Творчасць Івана Пташнікава і Васіля Быкава дазваляе прасачыць дынаміку рамана. Пісьменніцкае наватарства раскрываецца і на ўзроўні суб'ектнай арганізацыі, шмат у чым вызначальнай для мастацкай формы, паказальнай для ідэйнага зместу. Спецыфічнай вобразнай сістэмай вылучаецца раман «з выразна суб'ектыўным, філасофскім пачаткам», калі звярнуцца да азначэння, дадзенага П.К. Дзюбайламу, які ў беларускай раманыстыцы 70-х гг. акрэсліў дзве эстэтычныя тэндэнцыі: першая з іх атаясамліваецца з раманам аб'ектыўна-аналітычным, другая – з раманам «суб'ектыўным» [1]. Д.У. Затонскі прасачыў эвалюцыю жанру ад «цэнтрабежнага» да «цэнтраімклівага» рамана на прыкладах знакамітых твораў з сусветнай літаратуры. «Цэнтраімклівы» раман адметны не толькі формай, але і зместам, паколькі пісьменнік разумее гуманізм не толькі як светапоглядную, але і эстэтычную катэгорыю, «напрамак мастацкага, рамнага пошуку, дзе чалавек прыняты не проста за галоўны аб'ект, але менавіта за цэнтр, засяроджанне і адначасова ракурс, у якім разглядаецца ўвесь малюнак рэчаіснасці» [2, с. 384]. Мастацкае дзеянне засяроджваецца вакол пераломнага, рашаючага моманту, які перажывае герой. Шляхам рэфлексій, абумоўленых ідэйна-мастацкай неабходнасцю, можа раскрывацца значная частка жыцця або ўсё жыццё персанажа, у выніку чаго звычайна парушаецца храналогія падзей. Развіццё рамана такога тыпу адбывалася пад уплывам усведамлення мастакамі слова феноменальнасці гістарычнага працэсу, які не заўсёды паддаецца вытлумачэнню ў строгах лагічных катэгорыях.

У прыватнасці, пра Васіля Быкава ў айчынным літаратуразнаўстве слухна зазначаецца, што пісьменнік найбольш поўна паказаў вайну праз маральны вопыт радавога салдата. Мастак слова не толькі стварыў багатую галерэю вобразаў чалавека са зброяй у руках, але і звярнуўся да асэнсавання мірных жыхароў, вяскоўцаў, якія апынуліся ў надзвычайных ваенных умовах. Гэта і стала прадметам мастацкай увагі у творы «Знак бяды» (1982), што традыцыйна вызначаецца як аповесць, ілюструе як мастацкія дасягненні аўтара, так і выступае значным набыткам беларускай прозы вызначанага перыяду. Дз.Я. Бугаёў слухна акрэслівае пашырэнне тэматычнага дыяпазону: «Знак бяды» ўвогуле можна назваць «творам не толькі пра вайну, але і пра даваеннае жыццё беларускага сялянства» [3, с. 174], што ў цэлым дае падставы для ўдакладнення жанравага вызначэння. Ускладненай тэматыцы адпавядае сюжэтная будова, якая дазваляе ахапіць значны часавы перыяд, хоць сэнсавознакавае даваеннае мінулае і рэпрэзентуецца праз успаміны галоўнай гераіні. Рэальны мастацкі час падкрэслена лаканічны: чытач можа з лёгкасцю пералічыць дні, на працягу якіх адбываецца трагедыя, а пасля яе

застаецца толькі напамін пра людскую бяду – рэшткі хутаранскай сядзібы, вобраз якой сімвалічна глыбокі, надзелены пазачасавым значэннем. У лепшых традыцыях лірычнай прозы перадаецца, што знак даўняй бяды ляжыць «на скупых рэштках сядзібы, зарасніках дзядоўніку і крапівы, якія буйна раскашавалі ў спакоі, на самазадаволенай непрыступнасці калючай шыпшыны і нават мізэрнай, з пакручастым голлем дзічцы» [4, с. 6]. Такім чынам дынаміка часу заяўляе па-сапраўднаму раманныя хранатапічныя характарыстыкі, гуманістычную філасофскую канцэпцыю, якую доказна абгрунтоўвае аўтар.

У творы раскрываецца шматузроўневая канфліктная сітуацыя, якая дазваляе прасачыць развіццё трагедыі, скіроўвае чытача на ўсведамленне яе маральнага зместу. Калі напачатку паказваюцца героі, якія спадзяюцца ацалець падчас ваеннага ліхалецця, дзеля чаго згодныя падпарадкавацца сіле, то ў працэсе развіцця мастацкай падзейнасці выяўляецца, што фізічнае выжыванне яшчэ не самы галоўны прыярытэт, які можа быць заяўлены асобай. Крытыкамі неаднаразова адзначалася, што пісьменнік па-мастацку даследуе, якім чынам і ў якіх умовах герой здольны адстойваць сваю чалавечнасць, а ў якіх умовах гэта становіцца больш важным, чым захаваць уласнае жыццё. Для раскрыцця нетыповай, звышскладанай сітуацыі выбраны героі, якіх Дз.Я. Бугаёў слушна называе тыпова быкаўскімі, героі, у лёсе якіх найбольш паслядоўна і наглядна прасочваецца народны лёс [3]. Думаецца, тыпізацыя выступае ў гэтым творы адметным, сэнсаваўтваральным прыёмам, які дазваляе праз шэраг лакальных эпізодаў перадаць значны, змястоўна поўны малюнак, які ўласцівы не столькі аповесці, колькі раману.

На першым узроўні канфлікт раскрываецца праз маральнае супрацьстаянне Сцепаніды і Петрака Багацькаў немцам, якія размешчаны для часовага жылля на іх сядзібе. Галоўныя героі шмат у чым перадаюць чытачу сваю маральную падрыхтаванасць да таго, што не змогуць па-чалавечы ўжыцца з ворагамі. Пісьменнік паслядоўна паказвае, як упершыню ў жыцці Сцепаніда перажывае прыніжэнне, якое не зможа дараваць, як страчвае Бабоўку, як адбываецца забойства нямога падлетка Яначкі. Апошняе выступае своеасаблівай кропкай невяртання да мірнага жыцця, калі застаецца мажлівай толькі барацьба, чаго б яна не каштавала. З ворагам нельга дамовіцца, дарэмна спадзявацца на літасць, сцвярджае мастак слова і псіхалагічна глыбока раскрывае вобраз нямецкага афіцэра. Аўтар адлюстроўвае як характэрную рысу тое, што Петраку ніяк не ўдаецца разгледзець яго вочы «пад шырокім казырком-катыпам». Паказальна, што нават не названа імя афіцэра, тады як сярод салдат ёсць, напрыклад, у нейкай меры спачувальны Карла. Нямецкі камандзір бярэцца за зброю без усялякіх пачуццяў: «У цёмных вачах афіцэра бліснула гняўлівая строгасць, хоць цвёрды чарнявы твар заставаўся ранейшы – спакойна-няўрымлівы, але рука пацягнулася на живот, дзе злева ад спражкі грувасцілася тоўстая скураная кабура. Рука гэта з блішчастым вузкім пярсцёнкам на пальцы нетаропка расшпіліла язычок кабуры і ашчаперыла чорную рукаць пісталета з тонкім даўгаватым ствалом» [4, с. 59]. Такім чынам эпізадычны ў раманнай сітуацыі вобраз тыпізуецца, раскрываецца з дапамогай іншасказальных сродкаў. Чытач можа праводзіць асацыятыўныя паралелі паміж нямецкім афіцэрам і варонай, якую раней беспаспяхова імкнулася адагнаць ад сядзібы Сцепаніда, каб адвесці накліканую бяду.

З вялікім маральным болем адлюстроўвае Васіль Быкаў другі, паглыблены, узровень канфлікту, які датычаць супрацьстаяння Багацькаў і паліцаяў, што значыць зацятае змаганне са сваімі. Нікога не дзівіць жорсткасць ворагаў-захопнікаў, але шмат у чым іх пераўзыходзяць Гуж, Каландзёнак, Недасека, і ў гэтым яшчэ давядзецца пераканацца Сцепанідзе і Петраку. Крытыкай справядліва зазначалася, што пісьменнік паглыблена даследуе тэму здрадніцтва, якое разумее як адмаўленне ад выпрацаванай духоўным вопытам народа маральна-этычнай традыцыі. Паказальна, што ў «Знаку бяды» ўвасабляюцца розныя тыпы здраднікаў, якія абумоўлены не столькі ваеннай рэчаіснасцю, колькі грамадска-сацыяльнымі працэсамі папярэдніх дзесяцігоддзяў. Так, Гуж, які ўзначальвае мясцовую паліцыю, бачыць сваёй мэтай не службу немцам, а найперш асабістую помсту за раскулачванне сваёй сям'і. Каландзёнак яшчэ падлеткам прыглядаўся да жорсткіх праяў калектывізацыі і ўсвядоміў, што любой уладзе патрэбны той, хто забывае пра сумленне. Шукае матэрыяльных выгодаў Недасека, як рабіў гэта і ў савецкі час, дзеля чаго без ваганняў гатовы выканаць усё, што загадаюць. Галоўным героям давядзецца на ўласным вопыце спасцігнуць, што дамовіцца і пагадзіцца з такімі аднавяскоўцамі не атрымаецца.

Думаецца, не будзе перабольшваннем удакладніць, што галоўны ідэйна-мастацкі акцэнт прыпадае на вобраз Сцепаніды, які тыпалагічна блізкі пташнікаўскай Алімпіядзе. Абедзве гераіні трапляюць у падобныя складаныя сітуацыі, дзе актыўна праяўляюць сябе. Письменнікі паказваюць моцныя характары, на раскрыццё якіх паспяхова працуе нават такі сродак, як ідэалізацыя. Невыпадкова Сцепаніда і Алімпіяда выступаюць выразнікамі аўтарскай думкі, акаляючая рэчаіснасць рэпрэзентуецца праз іх індывідуальнае ўспрыманне. Быкаўская гераіня вызначаецца схільнасцю да валявых рашэнняў, што прыкметна адцяняецца памяркаўнасцю і мяккасцю яе мужа Петрака. Тады як апошні частуе паліцаў, гоніць для іх самагонку, Сцепаніда крадзе ў немцаў вінтоўку, як лагічны працяг гэта ўчынку ўспрымаюцца яе захады з перахоўваннем бомбы. Аповед пра Петрака завяршаецца апісаннем гвалтоўнага захопу, і чытач можа толькі здагадвацца пра далейшы лёс героя, верагодна, што трагічны: «Пятрок знік, прапаў з гэтага свету, як і для яго прапалі гэты хутар, роў, Сцепаніда, іхнія дзеці Фенька і Федзя – прапаў цэлы свет. І засталіся, можа, успаміны, калі яшчэ было каму ўспомніць, ягоныя жыццёвыя пакуты, дробныя і вялікія клопаты» [4, с. 218]. Аповед пра Сцепаніду даведзены да паказу глыбока сімвалічнага малюнка: згарэў хутар, дзе загінула гераіня, аднак бомба на ўзгорку чакае сваёй пары. І паліцаем застаецца яе баяцца, як і выбуху народнага гневу, што праз нейкі час немінуча абрынецца на здраднікаў, асацыятыўна падказвае чытачу аўтар.

Раман І. Пташнікава «Алімпіяда (воблакі шасцідзсятых)» (1984) выступае цэнтральным у творчай спадчыне аўтара, выразна ілюструе дынаміку змястоўнай формы і з'яўляецца яркім наватарскім узорам у літаратуры вызначанага перыяду. На ідэйна-мастацкім узроўні акцэнтуюцца вобраз галоўнай гераіні – Алімпіяды Падаляк, пры гэтым суб'ектыўнае ўспрыманне рэчаіснасці рэпрэзентуецца праз асобны свет шэрагу герояў, сярод якіх Таня, Ратнікаў, Фірага і некаторыя іншыя. У творы з адметнымі рысамі лірычнага пісьма аўтарская ўвага скіравана на асэнсаванне грамадскай атмасферы часу ў разнастайных яе праявах, што заяўлена ўжо ў назве рамана.

Нельга не пагадзіцца з доказным меркаваннем С.А. Андраюка, што вобраз Алімпіяды Падаляк у найбольшай меры раскрывае аўтарскае стаўленне да жыцця, «выпраменьвае тое маральнае цяпло, якім сагрэта ўся эмацыянальная атмасфера ў рамане» [5, с. 434]. Думаецца, ідэйнай устаноўкай твора прадвызначана тое, што гераіня выступае скразным вобразам, які звязвае мінулае і сучаснасць, яе адносіны да іншых герояў абумоўліваюць аўтарскую маральна-этычную ацэнку апошніх. Так, «калі іншыя вобразы пададзены ва ўсёй іх складанасці і супярэчнасці, з падкрэсліваннем, магчыма, дзесьці і свядомым, негатыўных момантаў у іх паводзінах, узаемадачыннях, учынках, а найбольш у выказваннях, то Алімпіяда пазбаўлена гэтага поўнасцю. У ёй засяроджаны ў асабліва сканцэнтраваным выглядзе і ў форме надзвычай чыстай і непасрэднай духоўныя якасці, уласцівыя характару народнаму ў яго ідэальным увасабленні» [5, с. 468]. Крытыка своечасова звярнула ўвагу на аўтабіяграфічную аснову і зазначыла, што письменнік ідэалізуе вобраз маці, а гэта заканамерная псіхалагічная з'ява. Думаецца, письменнік мэтанакіравана звяртаецца да эстэтычнай стратэгіі, якая дазваляе засяродзіць увагу на маральным змесце падзей з акаляючай рэчаіснасці, што і выступае прадметам мастацкага даследавання.

У рамане «Алімпіяда (воблакі шасцідзсятых)» письменнік імкнецца да шырокага ахопу рэчаіснасці, закранае значны шэраг грамадскіх праблем, кожную з якіх рэпрэзентуе выбраны герой. Даследчыкі справядліва звярталі ўвагу на тое, што цяжка вылучыць канкрэтную праблематыку, на асэнсаванні якой найбольш засяроджаны аўтар. У выніку кожнаму з персанажаў мастак слова перадае некаторую меру аўтарскага аўтарытэту, праз жыццёвыя перыпетыі прасочвае тыповыя з'явы рэчаіснасці, раскрывае філасофскую канцэпцыю. Найбольш выразна прадстаўлены голас аўтара пры адлюстраванні вобраза Міфодзі, з дапамогай якога асэнсоўваецца ўжо сучасная ваенная небяспека, што пагражае з такой цяжкасцю пабудаванаму мірнаму ладу. Невыпадкова Міфодзя – ваенны, пасля яго кароткай пабыўкі маці з газет здагадваецца, што сын знаходзіцца на Кубе. Сучаснасць героя кантрастуе з ваенным мінулым, якое для маладога чалавека з'яўляецца гісторыяй, што ўключаецца ў агульнабыццёвы кантэкст: «Ён стаяў на высокім беразе, глядзеў, як унізе сярод ніцых лоз блішчыць ад сонца і неба рака, і здавалася, чуў, як яна на вачах зносіць у вечнасць і заставу, і партызанскія акопы, і кожны міг, пражыты ўсім жывым на зямлі» [6, с. 509]. У чуйным бачанні Міфодзі свет малой радзімы поўніцца чалавечымі слядамі, жыццямі людзей: «А колькі іх

хадзіла, ездзіла, садзіла і рэзала лес, ваявала і памірала на гэтай зямлі да цябе і да твайго бацькі... <...> Зямля нарадзіла, зямля і забрала» [6, с. 507–508]. Герой усведамляе сябе часткай вялікага жыцця, выступае выразнікам аўтарскай думкі пра яго сілу і невычэрпнасць. Разам з тым Іван Пташнікаў уводзіць цэлы шэраг персанажаў, для якіх падзеі Вялікай Айчыннай вайны сталі неад'емнай і трагічнай часткай мінулага, дзе жыццё неаднойчы страчвалася. Так, «“воблакі шасцідзiesiąтых” усё яшчэ нясуць у сабе дым і полымя саракавых. Вайна жыве ў лёсе ўсіх старэйшых герояў рамана. Алімпіяда, Харбін, Корань... Найбольш трагічна-балючае водгулле вайны нясе ў сабе вобраз Сцяпанаўны» [5, с. 464]. Письменнік такім чынам раскрывае суб'ектыўнае бачанне падзей з розных пунктаў погляду, што стварае мастацкі эффект эпічнага шматгалосся, прымушае чытача прадумаць фарміраваць адносіны да герояў і падзей.

Падчас напісання рамана крытыкай выказвалася думка, што тэма Вялікай Айчыннай вайны, якой ужо прысвечана значная колькасць твораў у розных жанрах, не будзе да канца вычарпанай, пакуль не прадстаўлена мастацкага асэнсавання жанчыны ў надзвычайных абставінах. Успаміны галоўнай гераіні прачытваюцца як «сюжэт у сюжэце», з якіх раскрываецца даваенная і ваенная падзейнасць, што выступае адзіным сэнсавым цэлым. Аўтар паказвае рэчаіснасць да ўз'яднання Заходняй і Усходняй Беларусі, пры гэтым невыпадкова тое, што Алімпіяда і яе сям'я жыве каля самай мяжы. Дзякуючы смеласці галоўнай гераіні быў затраманы злачынца, а ў выніку выкрыты бацька і сын Кукаевы. Малодшы Кукаеў ужо ў час ваеннай акупацыі становіцца паліцаем, маральным антыподам і галоўным ворагам Алімпіяды, з якім яна змагаецца, ратуючы параненых лётчыкаў, хоць і рызыкуе сабою і блізкімі. Такую рысу ў характары гераіні, як здольнасць да самаахвярнасці, письменнік у значнай меры тыпізуе, паказвае і ў мірны час праз адносіны да працы. Для Алімпіяды найвышэйшай каштоўнасцю выступае жыццё, і чытач прымае яе светапогляд. У святле духоўнасці галоўнай гераіні выглядаюць дарэмнымі і нават недарэчнымі дзеянні партызан, пра якія письменнік апавядае нейтральна, у выніку пакідае чытачу мажлівасць самому расставіць эмацыйныя акцэнтны. Партызаны агітуюць вяскоўцаў, прастрэльваюць бідоны з малаком, каб тое не дасталося немцам, але не адгукаюцца на маленне Алімпіяды вызваліць захопленых лётчыкаў. Такім чынам Іван Пташнікаў паказвае грамадскую сітуацыю праз асобныя характэрныя дэталі.

Письменнік па-мастацку даследуе этычны змест чалавечых учынкаў, асэнсоўвае іх на пазачасавым узроўні. Маральны канфлікт, звязаны з ваенным мінулым, вырашаецца ў аўтарскай сучаснасці. Характар гераіні выяўляюць адносіны да былога паліцая, Далідчыка-Мамкі, які не столькі просіць, колькі патрабуе захаваць ў таямніцы яго ўдзел у мінулых падзеях. Сам герой не прычыніўся да забойстваў, у небяспечнай сітуацыі нават імкнуўся абараніць Алімпіяду, пры гэтым за сваю здраду Далідчык нямала адпакутваў у зняволенні. Здавалася б, мяккая і спагадная гераіня, якая ці не кожнаму выказвае сваё спачуванне, можа яго прабачыць. Тым не менш, Іван Пташнікаў паказальна адлюстроўвае, што гэтага не адбываецца, і чытач паступова разумее: Алімпіяда нават не дапускае такой мажлівасці. Кожны раз з'яўленне былога паліцая выклікае моцныя эмацыйныя ўражанні і прымушае пакутваць. На асацыятыўным узроўні яго вобраз атаясамліваецца са стратамі, што раскрываецца аўтарам шляхам акцэнтавання балюча-хваравітых уражанняў Сцяпанаўны, якая, убычыўшы Далідчыка, адчайна просіць «не пускаць вайну». Гэты эпізодычны персанаж не толькі адцяняе ўнутраны стан галоўнай гераіні, але і выяўляе завострана трагічны варыянт развіцця вобраза. У паказе знешне зусім не падобных Алімпіяды і Сцяпанаўны раскрываецца нешта агульнае, што і выступае тыповым, у новым святле рэпрэзентуе надзвычайныя абставіны ваеннага часу, якія ў любым сваім праўленні жахлівыя для жанчыны і маці.

Для супастаўлення маральнага кодэксу людзей розных узростаў у рамане ўвасабляюцца героі малодшага пакалення, адносна якіх Алімпіяда выступае ўзорам чалавечых паводзін, што яшчэ павінен быць усвядомлены. Як трапна зазначае С.А. Андраюк, у рамане адлюстроўваецца жыццё як выключна складаная праява, жыццё, дзе «побач з чалавечай прыгажосцю, працавітасцю, сумленнасцю, чуласцю зусім, здаецца, нармальна існуе п'янства, подласць, гультайства, безадказнасць» [5, с. 425]. Думаецца, паказальным творчым дасягненнем мастака слова можна лічыць тое, што ён не пазбаўляе аўтарскай сімпатыі герояў, якім уласцівыя нейкія заганы. Напрыклад, здольны на глыбокія шчырыя пачуцці малаадказны, схільны да выпіўкі Фірага, які рос сіратою і ў нейкай меры адчувае сябе

сіратою ў жыцці, што ў цэлым выяўляе тып чалавечых паводзін у сучаснай аўтару рэчаіснасці. Паказаны як упэўнены і надзейны чалавек працаўнік Ратнікаў, якому не хапае душэўнай чуласці, герой мала здольны да спагады і прабачэння. Цікава, што аўтар дазваляе чытачу правесці асацыятыўныя паралелі паміж гэтым персанажам і яго машынай, што істотна паглыбляе псіхалагічны партрэт асобы: «Ваенны “газон”, спісаны з вайсковай часці, цягнуў, як звер. Грузоны аж праз борт, ён рваў на трэцяй па тарфяных мяккіх разорах на Дроздцы ля камбайнаў; звінеў, як струна, на роўнай старасвецкай яшчэ дарозе за вёскай на загуменні; поўз, здавалася, быў не на колах, а на лапках, як яшчарка, на грэблі па ямах і ад маста на гару, дай толькі роўненька газу і не тузай, каб не закашляўся...» [6, с. 44]. Заблытаную гісторыю распавядае пра сябе Корань, «Фінагент, Лайдак, як хочаш мяне заві. І ніякі стратэгічны запас без мяне не пройдзе» [6, с. 123], паводле самакрытычнага прызнання героя. Ён здаецца бязвольным не толькі з-за сваёй схільнасці да выпіўкі, але і з-за таго, што не можа разабрацца ў жыццёвай сітуацыі. Нялёгка складваюцца адносіны з жонкай, якую ніяк не рашаецца кінуць, тады як бязбацькавічам расце ягоны сын Валерка. Разам з тым чытач не столькі асуджае, колькі спачувае гэтай асобе, не пазбаўленай духоўнай чуласці.

Такім чынам, праз пакуты і страты сярод мірных вяскоўцаў рэпрэзентуе Васіль Быкаў пачатковы, найбольш складаны перыяд Вялікай Айчыннай вайны, для мастацкага асэнсавання якога выкарыстаны паглыблены псіхалагізм, тыпізацыя, іншасказанне, лірычнае пісьмо. Пісьменнік асацыятыўна супастаўляе час калектывізацыі, даваенных рэпрэсій і ваенны перыяд, асэнсоўвае іх агульныя сацыяльныя працэсы ў маральна-этычных каардынатах, што абумоўлівае па-сапраўднаму раманную глыбіню філасофскай канцэпцыі твора. Думаецца, справядліва зазначыць Дз.Я. Бугаёў, што эпічнае дыханне ў гэтым мастацкім палатне адчуваецца асабліва моцна [3]. У цэлым твор ілюструе эстэтычную тэндэнцыю да трансфармацыі мастацкай формы, калі сэнсавая ёмістасць, адпаведная раманнаму ўзору, раскрываецца ў маштабе аповесці. Відавочна, аказала ўплыў творчая практыка аўтара, які найчасцей звяртаўся менавіта да так званага сярэдняга жанру.

Як бачым, Іван Пташнікаў дынамічна спалучае розныя апавядальныя стратэгіі: стварае шматгеройны раман, але пры гэтым вылучае вобраз галоўнай гераіні, праз суб'ектыўна афарбаваную інтэрпрэтацыю рэчаіснасці, дзе дамінуе не столькі паказ падзей, колькі ўвага да духоўнага свету асобы, рэпрэзентуе шырокаахопны малюнак часу. Мастак слова звяртаецца да паглыбленага псіхалагізму, ужывае тыпізацыю, выкарыстоўвае прыёмы лірычнага пісьма для шматграннага паказу грамадскай атмасферы. Ускладненая суб'ектная арганізацыя прадвызначае сюжэтны рух, выяўляе адметныя хранатапічныя каардынаты. Такім чынам, нельга адназначна пагадзіцца з традыцыйным меркаваннем некаторых крытыкаў, што талент пісьменніка падкрэслена эпічны. Эстэтычныя мажлівасці лірычнай формы рамана істотна трансфармуюць эпічную аснову, выяўляюць новыя мастацкія дасягненні ў развіцці змястоўнай формы і разам з тым пісьменніцкае наватарства.

Літаратура

1. Дзюбайла, П.К. Беларускі раман : гады 70-я / П.К. Дзюбайла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982. – 176 с.
2. Затонский, Д.В. Искусство романа и XX век / Д.В. Затонский. – М. : Худож. лит., 1973. – 535 с.
3. Бугаёў, Дз. Праўда і мужнасць таленту : выбранае : кніга пра Васіля Быкава. Артыкулы. Дыялог / Дз. Бугаёў ; прадм. І. Чыгрынава. – Мінск : Маст. літ., 1995. – 414 с.
4. Быкаў, В. Поўны збор твораў : у 14 т. / В. Быкаў. – Мінск : Саюз беларускіх пісьменнікаў ; М. : Время, 2005. – Т. 2. Аповесці. – 624 с.
5. Андраюк, С. Чалавек на зямлі. Нарыс творчасці Івана Пташнікава / С. Андраюк // А жыццё – вышэй за ўсё : выбранае : літ.-крыт. арт. ; нарыс творчасці / С. Андраюк ; прадм. А. Рагулі. – Мінск, 1992. – С. 267–490.
6. Пташнікаў, І. Збор твораў : у 4 т. / І. Пташнікаў. – Мінск : Маст. літ., 1992. – Т. 4. Раман. – 575 с.